

Elias Canetti'nin "Körleşme" Adlı Eserinde Özyaşamsal Yansımalar
Autobiographic Reflections in Elias Canetti's Work "Auto da Fé"

Şahbender Çoraklı^{1*}

Burcu Gürer²

* Sorumlu yazar

Corresponding author

¹Doç. Dr., Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi, Türkiye
Assoc. Prof. Dr., Tekirdağ Namık Kemal University, Turkey
scorakli@nku.edu.tr

ORCID ID <https://orcid.org/0000-0002-4416-2437>

²Doktora Öğrencisi, Atatürk Üniversitesi, Türkiye
PhD Candidate, Atatürk University, Turkey
bu-ce77@hotmail.com

ORCID ID <https://orcid.org/0000-0003-0279-7490>

Makale geliş tarihi / First received : 10.03.2022

Makale kabul tarihi / Accepted : 07.05.2022

Bilgilendirme / Acknowledgement:

Yazarlar aşağıdaki bilgilendirmeleri yapmaktadırlar:

- 1- Araştırmacıların katkı oranı eşittir.
- 2- Makale 1. yazarın eş danışmanlığında 2. yazarın doktora tezinden üretilmiştir.
- 3- Makalenin yazarları arasında çıkar çatışması bulunmamaktadır.
- 4- Makalemiz doküman incelemesine dayandığı için etik kurulu izni ve/veya yasal/özel izin alınmasını gerektiren bir durum yoktur.
- 5-Bu makalede araştırma ve yayın etiğine uyulmuştur.

This article was checked by *Turnitin*. Similarity Index 32%

Atıf bilgisi / Citation:

Çoraklı Ş., & Gürer, B. (2022). Elias Canetti'nin "Körleşme" adlı eserinde özyaşamsal yansımalar. *IBAD Sosyal Bilimler Dergisi*, (13), 13-29.

ÖZ

Bu makalede, 20. Yüzyıl Avusturya Edebiyatının önde gelen yazarlarından biri olan Elias Canetti'nin öz yaşam öyküsünün "Körleşme" adlı romanındaki yansımaları üzerinde durulmuştur. Yazarın üç ciltten oluşan "Kurtarılmış Dil", "Kulaktaki Meşale" ve "Gözlerin Oyunu" adlı biyografik yapıtları ilgili yansımanın temellendirilmesinde birincil kaynak görevini üstlenmişlerdir. Bu kaynaklar, nitel araştırma türlerinden içerik analizi yöntemiyle taranarak "Körleşme" adlı eserle birbirine benzediği ya da birbiri ile ilişkisi olduğu düşünülen bölümler tespit edilmiştir. Elde edilen bu tespitler birkez de biyografik ve metinlerarası yöntemle irdelenmiş ve yazarın okuma merakının, bilgiye açlığının, korkularının, takıntılarının, kadınlara ve hayata karşı duruşunun, tabularının ve yabancılaşmasının "Körleşme" adlı eserde Doktor Kien üzerinden vucüt bulduğu görülmüştür. Canetti Doktor Kien karakteri üzerinden sadece dönemin aydınlarına gönderme yapmakla kalmamış, aynı zamanda açık yüreklilikle kendi özeleştirisini yapma cesaretini de göstermiştir. Canetti'nin kitaplarla olan imtihanının yakından tecrübe edildiği bu çalışmamızda yazarın "Körleşme" adlı eserindeki yansımalarına açıklık getirilmeye çalışılmış ve gelecekte yapılacak olan benzer çalışmalara katkı sağlamak amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Körleşme, Elias Canetti, Doktor Kien, Basiret

ABSTRACT

In this article, Elias Canetti, one of the leading writers of the 20th century in Austrian literature, is focused on the reflections of his autobiography in his novel called "Auto da Fé". Author's work of art three volume biographies called "The Tongue Set Free", "The Torch in My Ear" and "The Play of the Eyes", took on the primary source for grounding the related reflection. These sources are scanned by content analyses method in qualitative research type and resembled or interrelated parts are identified with the work called "Auto da Fé". This obtained determinations are once more examined with biographical and intertextuality method and author's curiosity for reading, lust for learning, fears, obsessions, stance against women and life, taboos and alienation met with the readers over Doctor Kien in his work "Auto da Fé. Canetti did not only refer to the intellectuals of the period over his character Doctor Kien but also showed courage to openly self-criticize. In this study, Canetti's test with books are closely experienced and the reflections in "Auto da Fé" work was tried to be clarified and it is aimed to contribute to similar studies in the future.

Key Words: Blinding, Elias Canetti, Doctor Kien, Foresight

GİRİŞ

Canetti'nin çocukluğu ve gençliği; okumaya, öğrenmeye, araştırmaya odaklı geçer. Gençlik yıllarında iki yıl gibi bir süre dönemin en parlak aydınlarından Karl Kraus'un konuşmalarının sıkı takipçisi olan Canetti, onun edebiyat ile ahlak alanını birleştirerek farklı bir perspektiften olayları ele almasından, etrafta olup bitenleri görmezden ve duymazdan gelen, dünyanın sadece aydınlardan oluştuğuna inanan ve kendi denklemleriyle bir araya gelmeyi tercih eden *at gözlüklü* aydınları eleştirmesinden çok etkilenir. Öyle ki Kraus'u dinlemeye gelen aydın kitlesi bir şekilde onun kölesi olur; sorgulamayı ve eleştirmeyi bir kenara bırakarak önlerine gelen hazır yargıları benimser. Kraus'un eleştirdiği yazarlardan hiç birisi okunmaz. Kraus'un düşmanları dinleyicilerinin de düşmanı olur. Bu vesileyle Canetti'nin okuma merakı körelmeye bile okuduğu eserler daralır. Bu durumu avantaja çevirmeyi bilen Canetti, Kraus'un hiç dokunmadığı yazarlara yoğunlaşarak tamamiyle tek taraflı olmaktan sıyrılır. Kraus'un on, on iki konuşmasını dinledikten sonra Canetti'de bir uyanış gerçekleşir. Yavaş yavaş Kraus'un da boyunduruğundan kurtarıp okudukları hakkında kendi bağımsız yargılarına varmaya başlar, ancak Kraus'un kendine kattığı pozitif şeyleri asla inkar etmez.

"Öyle sanıyorum ki, zamanla Kraus'a başkaldırmaya başlayışımın nedeni,... Kraus'un tüm yargıları kendine mal etmiş olmasında ve kimseye bağımsız yargıya varma olanağını tanımamasında yatıyordu" (Canetti, 2001, s. 57).

"Karl Kraus'un bir zamanlar benim için ne anlam taşıdığını asla ve hiç bir koşul altında yadsımayacaktım" (Canetti, 2000, s. 280).

"Kraus'tan ... bana geçen, kendi kişiliğimden ayrı düşünemeyeceğim kadar benden bir parçaya dönüşen ne oldu? Önce mutlak sorumluluk duygusundan söz etmem gerekir. Karşılaştığım biçimiyle bu duygu, tutkunun sınırında yeralan bir sorumluluk duygusuydu ve ondan daha az değerli olan hiçbir şey, yaşanmaya değer bulunmuyordu... İkinci olarak Karl Kraus, kulağımı açtı; bunu onun gibi yapmak, kimsenin elinden gelemezdi. Kraus'u duyduğumdan bu yana kendimi duymamak, benim için artık olanaksız" (Canetti, 2001, s. 57).

Bir arkadaşının daveti üzerine Kraus'un gölgesindeki Viyana'dan özgürlükler şehri Berlin'e giden Canetti buradaki aydınların farklı bakış açısından çok etkilenir. Burada her şey canlı, ışıltılı ve yoğundur. İnsanlar hızlı bir yaşam sürerler. Herkes birbirinin hakkında ne düşündüğünü; nefretini, sevgisini açıkça çekinmeden o kişinin yüzüne karşı itiraf etme cesaretine sahiptir. Canetti, zaktan gürültü, kalabalık, kargaşa ve boş görünen bu yoğunluğun içinde insanın mutlaka öğreneceği ve paylaşacağı şeylerin olduğunu görür. Bu farklı deneyim, söz konusu kitaplar dahi olsa kendini tek bir yöne kanalize eden bireyin verimsiz olduğunu, kişinin dış dünya ile iç içe ve uyum içerisinde olduğu sürece tam olarak gelişebileceği gerçeğini Canetti'nin yüzüne tokat gibi çarpar.

Yazar Viyana'ya döndükten sonra; Berlin'de tanışmış olduğu *uçlarda yaşayan, tutkulu* insanların etkisini kafasından atamaz. Gerçek hayat ile kitaplarda yansıtılan dünyanın farklı olduğunu, kendisi gibi insanların da uyanışa geçebilmesi için yazarların elini taşın altına koyma yürekliliğini göstermesi gerektiğini düşünür. Bunun üzerine, iki dünya savaşını, savaş aralarını ve sonralarını, savaşların ardından artık olmaz denilen nelerin olduğunu, insanlığı korumak adına mutlaka yapılmalı denilen nelerin yapılmadığını yakından gören Elias Canetti, bütün deneyimlerini ve bilgi birikimini tek bir potada harmanlayarak "Körleşme" adlı eserini kaleme

alır (Canetti, 2004, s. 333). Yirmi altı yaşında bir yıllık yoğun bir çalışma sonucu tamamladığı eserinde çizdiği karakterlerle insanları; baktığını görmeye, gördüğünü anlamaya, anladığını sorgulamaya teşvik ederek, onları insanlığın insanlığa karşı olan yabancılaşması hususunda uyanışa davet eder.

Eser o günün Almanya'sının politik baskılarından dolayı tamamlandıktan dört yıl sonra yayımlanır. İlk olarak Çekçeye çevrilir. Daha sonra Auto- de- Fe adıyla İngiltere'de, The Tower of Babel adıyla Amerika'da ve Le Tour de Babel adıyla da Fransa'da yayımlanır. Ayrıca Türkçe, İtalyanca, Japonca, Macarca; Hollanda, İsveç ve Polonya dillerinde farklı çevirmenlerce birçok kez yayımlanır.

"Körleşme"nin birçok dilde yakaladığı bu başarının sırrı, yazarın insanlığın yıllardır süre gelen ortak sorunlarını kendine has anlatım tarzıyla edebi bir şekilde okuyucuya sunmasında yatmaktadır. Yani başka bir deyişle bir eseri okurun gözünde çekici kılan yazarın kullandığı yapı malzemesidir. Yazarın malzemesi gerçeklik ve hayaldir. Gerçeklik sosyal ve bireysel olacağı gibi tarihsel de olabilir. Hayal gücü ise yaratıcı yazarın kullandığı yapı taşlarının ikinci öbeğini oluşturur. Ayrıca edebi eserde yazarın yalnızca arzuları değil korkuları da dile gelir, daha da önemlisi, onun işlediği gerçekliğe karşı tutumu yansır ki bu da bir ve tek değil, çeşitlidir. Gerçekliği kendi ruhsal merceğinden geçirmektir yaratıcı yazarın yaptığı iş (Aytaç, 1999, s. 32).

Yazarın yaratma eylemi çok eski zamanlardan beri merak edilen ve ilgi çeken bir konudur. İlham olarak adlandırılan bu eylem Eski Yunan'da sanatçının dışarıdan bir kuvvetin etkisi altına girmesi olarak yorumlanırdı. İlham gelen sanatçı cin çarpmış gibi yarı kendinden geçmiş hallere girer, adeta tanrı ile iletişime geçerdi. Bu yüzdendir ki, sanatçı ilham gelmesi için tanrılardan medet umardı. Romantik çağda ilham görüşünün tanrılarla olan ilişkisinden sıyrılarak sanatçının kendi içine ancak bilinç dışı kaynaklara yönelmiş olduğu; akıl, zekâ, zihin ve düşünce gibi şeylerle gerçek bir sanat eseri yaratılamayacağı düşünülmüştür. Yirminci yüzyılda ise sanatçılar "akım" denetimini ortadan kaldırarak bilinçaltının yaratma eylemi üzerindeki etkilerine odaklanmışlardır. (Moran, 2002, s. 150).

Sigmund Freud'un ortaya atmış olduğu bilinçaltının yaratma eylemi üzerindeki etkilerine karşı çıkan sanatçılar olsa da Elias Canetti, edebiyatın değişen çağın koşullarına ayak uydurması gerektiğini, insanlara birçok alanda öngörü kazandıran ruhbiliminin edebi eserler verirken göz ardı edilemeyeceğini "Bugün insanlar hakkında daha çok şey biliyoruz. Bize, görmezden gelemediğimiz bir öngörü kazandıran çağdaş ruhbilim var bugün. Edebiyat, gününün entelektüel düzeyine uygun bir işleyiş göstermeli. Zamanın gerisinde kalırsa edebiyatla ilgisi olmayan amaçlara hizmet eden bir tür dolmuş edebiyatı haline gelir." (Canetti, 2000, s. 42) diyerek savunmuştur.

Bu yüzdendir ki, "Körleşme"nin karakterlerinin hepsi de okuyucuda rahatsızlık uyandıran, sıra dışı insanlardır. Sosyokültürel açıdan birbirlerinden ayrışsalar da aç gözlülük, sabit fikirlilik, bencillik, kadın düşmanlığı, normal dışı davranışlar, nevrotik eğilimler ve kendi düşünce dünyasına hapsolme gibi belli tanımlayıcı özellikler etrafında yolları kesişir. Her bir figür gerçek olamayacak kadar uç, fiktif olamayacak kadar hayatın içinden birilerini temsil eder. "Körleşme"nin yol açtığı yabancılaşmanın işlendiği eserde okuyucu mutlaka ama kendinden ama çevresinden pay biçeceği bir figüre, bir olaya ya da bir diyaloga rastlar. Bu da eserin yayınlanmasından bu yana geçen seksen altı yılda söz konusu olan körleşmenin ve yabancılaşmanın halen devam etmekte olduğunu gösterir.

Kitabın kahramanı Kien babasından kalan mirasla geçimini sağlayan, yaşadığı kentin en büyük ve en değerli kitaplığına sahip ünlü bir sinologdur. İnsanlarla iletişim kurmada oldukça başarısız ve isteksizdir. Gerçek yaşamdan mümkün olduğunca izole bir şekilde 25.000 kitaptan oluşan kütüphanesinde kendi kurduğu hayali, yalan bir dünyaya hapsolmuştur.

Bilime adanmışlığı onu kadınlardan ve çocuklardan uzak tutar. Çünkü her ikisi de ilgiye ve emeğe ihtiyaç duyduğundan boşa harcanan zaman demektir. Ancak günün birinde hizmetçisi Therese ile cahilliğine rağmen sırf kitaplara değer verdiğini düşündüğü için evlenir. Evliliğin ilk günü Therese'nin, Kien'i baştan çıkarmak için divandan attığı kitaplar ve Kien'in cinselliği red ederek odayı terk edişi ikisinin arasında çetin bir savaşın başlangıcı olur. Kien, sırf cahil ve kadın olduğu için ciddiye almadığı Therese'ye karşı yenik düşerek kendi evinden kovulur. Tecrübesiz olduğu bir dünyada her fırsatta aşağıladığı insanların oyunlarına gelerek önce itibarını sonra akli dengesini kaybeder ve kendisini kitaplarıyla birlikte ateşe verir.

"KÖRLEŞME" ADLI ESERDE ÖZYAŞAMSAL YANSIMALAR

Canetti'nin üç serilik öz yaşam öyküsünün ilk kitabı olan "Kurtarılmış Dil" yazarın 1905-1921 yılları arasındaki çocukluk ve ilk gençlik yıllarını dolayısıyla yazınla tanıştığı ilk dönemi ve annesi ile yaşadığı çekişmeleri kapsar. İkinci kitap "Kulaktaki Meşale" 1921-1931 yılları arasında geçen yetişkinlik dönemini ele alır. Kitapta; 15 Temmuz olayları ve Thomas Marek, hayatının dönüm noktası olarak değerlendirdiği Karl Kraus ve Veza ile tanışması, Berlin deneyimi ve "Körleşme"nin doğuşu öne çıkan başlıklar arasındadır. Üçüncü ve son kitap olan "Gözlerin Oyunu" 1931-1937 yılları arasını kapsar. Canetti, içlerinde Robert Musil, Alban Berg, Hermann Broch, James Joyce, Thomas Mann'ın da bulunduğu dönemin aydınlarını bilinmedik yönleriyle okuyucuyla buluşturur.

"Körleşme" adlı romanda ağırlıklı olarak, yazarın öz yaşam hikâyesinin ilk iki cildinden izlere rastlansa da üçüncü cildi olan "Gözlerin Oyunu"nda ise tam tersi bir izlenimi, yazarın "Körleşme"yi tamamladıktan sonraki ruh halini, yani eserin yazara yansımalarını ortaya koyması açısından ayrıca önem arz etmektedir. Her ne kadar ilk bakışta eserin yazara yansımaları makalemizin konusu dışında gibi görünse de; kitap yayımlanuncaya kadar geçen süreçte yazarın, yaşamış olduğu duygular karşısındaki dik duruşu eserin yazara yansımaları olarak anlam bulmaktadır. Bu konuyu Barbara Meili de, Erinnerung und Vision. Der lebensgeschichtliche Hintergrund von Elias Canettis Roman "Die Blendung" adlı eserinde ele almış, uzunca işlemiştir (Meili, 1985).

Yazar yazı ile 1905-1911 yılları arasında çocukluğunun ilk dönemlerini geçirdiği Rusçuk'ta tanışır. Babasının her gün ayın kutsallığında gerçekleştirdiği gazete okuma merasimi evde herkesçe saygı duyulan önemli saatlerdir. Bu saatlerde Canetti babasını dikkatle gözlemler. Önceleri babasını böylesine büyüleyen şeyin gazetenin kokusu olduğunu düşünür ve yalnız kaldığı ilk fırsatta etrafta kimseler yokken gazeteyi koklar. Daha sonra gazete okurken babasının kafasını soldan sağa doğru oynattığını farkeder ve yerde oynarken babasını taklit ederek hayali okuma hareketleri yapmaya başlar. Babası bu durumu fark ettiğinde Canetti'ye kelimelerin öneminden bahseder ve Canetti'nin yazıya karşı olan merakını daha da kamçılar.

"... babam her gün Viyana'da çıkan liberal Neue Freie Presse gazetesini okuyordu; ... Gazetenin neresi onu böylesine büyülüyordu, merak ediyordum, ...babam döndü ve beni hayali okuma hareketlerimin ortasında yakaladı ... harflerin, sayısız minik harfin, ne kadar önemli bir şey olduğunu açıkladı, bunu söylerken de,

parmağını harflere tak tak değdiriyordu. Çok geçmez, sende öğreneceksin, dedi bana ve içimde harflere karşı engellenmesi olanaksız bir özlem uyandırdı." (Canetti, 2004, s. 47-48).

Canetti henüz beş yaşındayken çok iyi anlaştığı oyun arkadaşı, dokuz yaşındaki kuzeni Laurica'yı sırf okuma yazma öğrenmeye başladığı için ve sahip olduğu defterlerden dolayı kıskanır. Bu durumu farkedenden Laurica okulda olanları ballandıra ballandıra anlatarak Canetti'nin yazı merakını daha da üst seviyelere çıkarır ve onunla kedinin fareyle oynadığı gibi oynamaya başlar. Bir gün Laurica defterine yazdığı alfabeyi Canetti'ye gösterir. Canetti, o güne kadar gördüğü en güzel şey olduğunu düşündüğü yazıya dokunmak istediğindeyse defteri çekerek dokunmasına müsaade etmez. Aralarında geçen inatlaşma Canetti'nin, Laurica'yı öldürme girişimiyle sonuçlanır. Çocukluğunun erken evresinde yaşanan bu kriz her ne kadar Laurica'ya karşı reaksiyon niteliğinde görünse de doğrudan yazı hedef alınarak temelde gücü elde etme amaçlanmıştır.

"... "Yazıları göstereceğim, n'olur," diye yalvarmaya başladım... Onu yakalamaya çalıştım, ardından koştum, yalvardım, yakardım... Ansızın onu orada bıraktım ve Ermeni'nin baltasını alıp onu öldürmek üzere evi dolaşan uzun yolu yürüyerek mutfak bahçesine gittim... Baltayı havaya kaldırdım, dümdüz önümde tutarak dudaklarımda ölüm çığlıklarıyla..." Şimdi Laurica'yı öldüreceğim! Şimdi Laurica'yı öldüreceğim!" diye bağıra bağıra aynı yoldan koşmaya başladım... Büyükbabam bir bastonla silahlanmış olarak evden fırladı; bana doğru koştu, elimden baltayı aldı ve öfkeyle haykırdı... benim, daha beş yaşında bir çocuğun, birini öldürmek üzere bir baltayı elime almış olmamı... hiç kimsenin aklı almıyordu. Sanırım "yazının" benim için çok önemli olduğunu anladılar..." (Canetti, 2004, s. 50-51).

Bu olaydan sonra dedesi tarafından ağır şekilde cezalandırılan Canetti'yi, tıpkı kocası gibi okumaya gönül veren annesi teselli eder. Canetti'nin isterse okul başlamadan önce okuma yazma öğrenebileceğini dile getirerek onu sakinleştirir. Ama esas telkini Canetti kendi kendine Laurica'nın başarısız bir öğrenci olduğunu, yanlış yazdığı harfleri kendisine göstermeye utandığını düşünerek yapar. Böylece Laurica'nın yazıları Canetti için önemini yitirir.

Yazar yaşadığı bu travmayı atlatsa bile, epistemolojik düzlemde okuma girişimi varlığının yapı taşı olarak yaşamına hükmetmeye devam eder.

Yazar okula başladıktan birkaç ay sonra babası ona okuması için resimli bir kitap getirir. İçinden bir öykü okur ve kalan öyküleri Canetti'nin okuması ve akşamları okuduklarını kendisine anlatması için yüreklendirir. Her bir kitap bittiğinde yerine yenisi gelecektir. Böylece yazar için metaforik anlamda cennetin kapıları aralanmış olur.

"Bütün kitap adlarını anımsıyorum. Binbir Gece Masalları'ndan sonra Grimm'in masalları, Robinson Crusoe, Gulliver'in Gezileri, Shakespeare'den Masallar, Don Kihote, Dante, William Tell geldi. Dante'yi çocuklar için uyarlamak nasıl mümkün oldu, merak ediyorum" (Canetti, 2004, s. 62-63).

Yazar okuduğu her kitabı babasıyla tartışır. Bazen okudukları üzerine konuşurken öyle heyecanlanır ki babası onu sakinleştirmek durumunda kalır. Ama bunu yaparken hiçbir zaman masalların gerçek olmadığını söyleyerek onun zengin hayal dünyasına ket vurmaz. Canetti bir

gün "Dante'nin Cehennemi" yle ilgili kötü bir rüya görür. Bunun üzerine annesi, babasını kitaplar konusunda uyandır. Bunu duyan Canetti, babasının kendisine bir daha kitap getirmeyeceğinden korkarak rüyalarını gizli tutması gerektiğine karar verir. Okumaktan ve öğrenmekten yoksun kalma korkusuyla alınan bu karar bir süre sonra yazarı okuduklarını içselleştirmeye yönelir.

"... oyun ya da roman kişileri, benim dünyamın birer parçası haline geldiler, öyle ki, artık onları kendimden ayıramam... O dönemden, yani on yaşımdan beri, kendimin, hiçbir şekilde farkında olmadığım pek çok insanı içerdiğim inancı dogma gibi bir şey oldu benim için" (Canetti, 2004, s. 121).

Yazı icat edildiğinden bu yana yazılı kaynaklar bir nevi gücün simgesi olmuştur. Nitekim bu güç gerçek hayatla barış ve denge içinde ilişkilendirildiği sürece kişinin kendisiyle ve sosyal çevresiyle özdeşleşmesinin önünde engel teşkil etmekten imtina eder. Aksi taktirde kişi kendini güçlü sandığı ölçüde zayıf olduğunu deneyimleme kaderinden kaçamaz. Canetti, yazının büyüleyici etkisi karşısında kendi öz iradesiyle dünyaya karşı yabancılaşmayı seçer. Bu yabancılaşma körü körüne yazın dünyasına hapsolmaktan ziyade kendisine ters gelen onaylamadığı şeylere karşı bilinçli olarak kendini kapamasıdır.

"Dünyanın nasıl oluşunu öğrenmek istemediğim doğrudur. Onaylamadığım bir şey üzerinde bütün ayrıntılarını öğrenecek şekilde yoğunlaştığımda kendimi onun bir parçası, olayın suç ortağı olarak görüyordum. Öğrenmek, aynı yola koyulmak yükümlülüğünü getiriyorsa, öğrenmek istemiyordum. Ben, taklitçi öğrenmeye karşıydım. Bu nedenle gözlerime perde çekmiştim, annem haklıydı" (Canetti, 1997, s. 110).

Hegel'e göre dış dünyaya kendisini kapatan, pasif konumdaki bireyin sağlıklı, gelişmiş bir birey olduğu düşünülemez. Kişi dünya ile iç içe olduğu sürece kendini gerçekleştirir ve özgürlüğünü kazanır. Marx'da bu konuda Hegel ile aynı düşüncededir. Özgür insan; dış dünya ile ilişkilerinde görerek, koklayarak, dokunarak, düşünerek, işiterek ve severek kısaca bütün duyu organlarını kullanarak yaşayabilen insandır. Özgür insan aynı zamanda çevresiyle aktif iletişimi olan etkin ve üretken bir bireydir. Hegel ve Marx'ın kendini gerçekleştirmiş, özgür birey tanımını yaparken kullandığı aktif ve pasif kavramlarından Spinoza eylem ve eylemsizlik olarak bahseder ve insan olgusunun anlaşılabilmesindeki önemi vurgulamak için aktif ve pasif heyecanları birbirinden ayırır. Aktif heyecanlar; yüreklilik, cesaret ve cömertlik gibi bireyin kendisinde oluşan ve yeterli fikirlerle beslenen heyecanlardır. Pasif heyecanlar ise; bireyi yöneten, yetersiz, gerçek dışı fikirlere beslenerek insanı köleleştiren heyecanlardır. Bilgi ve heyecan arasındaki bu ilişki Goethe ve Hegel'in doğru bilginin doğasına verdikleri önemle daha da ön plana çıkmıştır. Doğru bilgiye ulaşmak için nesne ile öznenin birliği şarttır. Goethe, gerçekte öğrenilen her yeni nesnenin insanda bir ufuk açtığından söz etmiş ve insanın dünyayı tanıyabildiği, dünya içine karışabildiği oranda kendisini tanıyabileceğini savunmuştur (aktaran: Fromm, 1973, s. 72).

Annesi Canetti'yi doğru bilgiye ulaşmak için tek taraflı okumanın yanlış olduğunu ayrıca okuduklarından öğrendiklerini hayatın içinde aktif rol alarak değerlendirmedeği sürece kör olarak kalacağı konusunda birçok kez uyarsada, Canetti uzun bir süre kendi dünyasında hüküm sürmeye devam eder.

"Okuduğın kitaplar başkaları tarafından yazılmış, hazırlop önüne geliyor. Hoşuna gideni seçiyor, diğer her şeyi elinin tersiyle itiyorsun. Sen kendini sahiden insan mı sanıyorsun. İnsan, hayatta mücadele vermiş, mücadele ederek yaşamını sürdürmüş olanlara denir (Canetti, 2004, s. 326).

Yazar daha sonra annesiyle çatışma yaşadığı o günlerden "korkusuz günler" olarak bahseder. Kişisel gelişiminin had safhada olduğu, neyi öğrenmek istiyorsa onun üzerinde yoğunlaştığı, dilediğince serpilip geliştiği yıllar. Üstelik hayatı bir tarafa atarak yazıya, okumaya verdiği önemden dolayı annesinin kendisine yönelttiği hiçbir suçlamayı da üstlenmez. Aksine babası öldükten sonra bayrağı teslim alarak kendisini okuma sevdalısı olarak yetiştiren annesinin bu çıkışlarına anlam veremez.

"Korkusuz günlerdi onlar, kişisel gelişme günleriydi, korkusuzluğum da bundan kaynaklanıyordu biraz, dört bir yana saçılıyor, büyüyordum, bunda bir haksızlık da göremiyordum, ne de olsa herkese açık bir süreçti bu, isteyen istediğini öğrenebilirdi; annemse gelmiş aklımı karıştırıyor, yaptıklarının yanlış olduğunu söylüyor, beni yerden yere vuruyor... Harflere ve sözcüklere vurulmuştum, bu eğer kibirlilikse, suç benim değil, kendisinin, beni öyle yetiştiren oydu çünkü " (Canetti, 2004, s. 328).

Yazarın, okumaya ve yazmaya karşı çocukluktan gelen bu ilgisi, zaman içerisinde beslenerek ve gelişerek döneme damgasını vuran "Körleşme" adlı eseri ile taçlanmıştı.

RÜYALAR VE KÖRLEŞME KORKUSU

Yazarın hayat hikayesi ailesinden gizli tutması gereken bir rüya ile başlar. Rüyasında kendisini etrafta herşeyin kırmızı olduğu bir koridorda, bir hizmetçinin kollarında gören Canetti, karşı kapıdan çıkarak yanına gelen adam tarafından dilini kesmekle korkutulur. Adam cebinden çıkardığı çakıyı son anda Canetti'nin dilinden çekerek kesme işini ertesi güne öteler ve bu böyle günlerce devam eder.

"... Bir hizmetçinin kollarında bir kapıdan çıkıyorum, önümdeki döşeme kırmızı; solda, aşağı inen merdiven var, o da kırmızı. Karşımızda, aynı yükseklikte bir kapı açılıyor ve gülümseyen bir adam çıkıyor, dostça bir tavır içinde bana doğru yürüyor. Doğru yanıma geliyor, duruyor ve diyor ki: " Dilini göster bakayım." Dilimi çıkarıyorum. Eli cebine uzanıyor, bir çakı çıkarıyor, açıyor ve bıçağı ta dilime yaklaştırıyor. "Şimdi dilini keseceğiz." diyor. Dilimi içeriye çekmeye cesaret edemiyorum, adam yakınım, daha yakınım geliyor, bıçak dilime değdi degecek. Son anda, "Hadi bugün olmasın, yarın," diyerek bıçağı dilimden çekiyor. Çakıyı tık diye kapatıyor, cebine koyuyor... Gün böyle başlıyor ve bu çok sık böyle oluyor" (Canetti, 2004, s. 19).

Yazar tam on yıl sonra rüya mı gerçek mi olduğunu bilmediği bu olayı annesine anlatır. Annesi her yerde var olan kırmızı renkten buranın 1907 yazını geçirdikleri Carlsbad'daki otel olduğunu anımsar. Ailesi yazara iki yaşındayken bakması için Bulgaristan'dan daha on beşini doldurmamış bir bakıcı getirir. Her sabah gün ağarırken kız Canetti'yi kucağına alıp dışarı çıkar. Bir keresinde sokakta bir delikanlı ile birlikte görülür. Birkaç hafta sonra delikanlının bakıcı kızın tam karşısındaki odada kaldığı, bazı geceler kızın çabucak delikanlının odasına gittiği anlaşılır. Bunun üzerine Canetti'nin annesi ve babası kızını Bulgaristan'a geri gönderirler.

Aynı rüya yazarın romanında da karşımıza çıkar. Kabakulak olan ve ayrı odalarda yatan iki kardeşten Peter hastalığın etkisiyle kör olurken, Georg da yüksek ateşin etkisiyle sanrılar görür.

"... yüzü kıpkırmızı olan küçük bir erkek çocuk yatıyordu. Korkuyordu. Yabancı bir ses:" Kör oldum! Kör oldum!" diye hıçkırıyor, "okumak istiyorum!" diye yineleyerek sürekli ağlıyordu... "Bağırın kim?" diye sormak istiyordu çocuk. Ama korkuyordu. Sorarsa, sesin sahibi gelir ve bir çakıyla dilini keser diye korkuyordu" (Canetti, 2009, s. 466).

Kitabında Kien'e çocukken kabakulak geçirterek geçici görme kaybına uğrattıran Canetti'nin bizzat kendisi de çocukken kızamık geçirerek geçici görme kaybı yaşamıştır. Çocukken yaşadığı bu talihsiz olayı kafasından atamayan Canetti, yıllar içinde cebinde biriktirdikleriyle gördüklerine daha derin anlamlar katmayı başarmıştır. Böylece Rembrandt'ın "Samson'un Kör Edilişi" adlı tablosu, yazarın "Körleşme" adlı eserinin yapı taşı olmuştur.

"Körlük düşüncesi kızamığa yakalandığım ve birkaç gün için görme yetimi yitirdiğim çocukluğumdan beri peşimi bırakmamıştı" (Canetti, 1997, s. 112).

"Ancak acı, Körleşme adında yoğunlaştı. Bu başlıkta (başka kimsenin bilmediği) Samson'un kör edilmesinin anısı, bugün bile tümünden bir kenara atmaya cesaret edemediğim bir anı yaşıyor" (Canetti, 1997, s. 343)

Körlük düşüncesi Canetti'yi rahatsız ettiği kadar kendine kitaplardan bir dünya kurmuş olan Kien'i de rahatsız etmektedir. Öyle ki bir gün kör olma tehlikesiyle karşılaşarsa, Eratosthenes'i örnek alarak yaşamına kendi eliyle son vermeye ant içmiştir.

"İsa'dan önce üçüncü yüzyılda yaşamış olan İskenderiyeli kitaplık yöneticisi Eratosthenes'i anımsadı... Gözleri, artık görevlerini gereğince yerine getiremiyordu... kendi istenciyle yemeden içmeden kesildi ve birkaç gün içinde ölüp gitti... Kien de, günü geldiğinde bu büyük adamın izinden gitmekten bir an bile çekinmeyecekti" (Canetti, 2009, s. 40-41).

KİTAPLAR

Kitaplar küçük yaşlardan beri Canetti'nin ve sinoloğun hayatının merkezinde yer almaktadır. Canetti çocukken kendisine verilen harçlıklarla okulda çörek almak yerine, bir kaç ay süren sabırlı bekleyişin sonunda yeterli parayı biriktirerek annesine üyesi olduğu okuma çevresinden bulamadığı kitapları hediye eder. Annesi her seferinde aldığı hediye karşısında şaşırır ve Canetti'ye harçlıklarıyla çörek alması için söz verdirtir ama Canetti bir gün okuyacağı bütün o kitapların bulunduğu dükkanlardan kendini alıkoyamaz. Böylece annesiyle her akşam yaptıkları edebi konuşmalar canlılığından birşey yitirmez.

"Limmatquai'deki o capcanlı dükkâna girmek, ... günün birinde okuyacağım bütün o kitaplara bir göz atmak çok hoşuma giderdi... Zira o günlerde bende geleceğe yönelik herhangi bir kaygıdan söz edilebilirse, tek düşündüğüm, dünyada mevcut kitapların yeterli olup olmayacağıydı. Ya hepsini okuyup bitirirsem ne olurdu? Elbet en iyisi, sevdiklerimi tekrar tekrar okumaktı..." (Canetti, 2004, s. 202).

Kien de çocukken kitapçılara gitmekten, onca kitabın arasında olmaktan heyecan duyar. Önceleri kitaplarla birlikte olmanın verdiği mutluluğu ve huzuru daim kılmak için kitapçıda

çalışmayı düşünür. Henüz çocuk yaşta olduğundan kendisine anca paketli kitapları getir götür işini verileceğinden bu fikrinden kısa sürede vazgeçer. Bir gün okul çıkışı aklına dahiyane bir fikir gelir ve hemen koşarak şehrin en büyük kitapçısına gider. İçeri girer girmez de tuvalete gitmesi gerektiğini söyleyerek ağlamaya başlar. Çalışanlar kendisine tuvaletin yerini gösterir. Tuvaletin yerini aklına iyice kazıyan Kien çıkışta teşekkür ederek çalışanlara yardım edebileceği birşeyin olup olmadığını sorar. Kısa bir sohbetin ardından Kien'in kitaplara ilişkin bilgisinden etkilenen tezgahtar, Kien'e bir adrese teslim etmesi için bir paket kitap verir. Teslimatı gerçekleştiren Kien akşama doğru kitapçıya dönerek makbuzu teslim eder ve çıkmaya hazırlanan çalışanların arasından sessizce sıyrılarak tuvalete saklanır. Herkesin gittiğinden emin olduktan sonra tuvaletten çıkar. Karanlıkta kitaplarda yazanı okuyamasada tek tek sayfalarını çevirmekten keyif alır. Duyduğu heyecandan gözüne uyku girmeyen Kien sabaha kadar kitaplara gönlünce dokunur. Sabah dükkan kapısının açılmasıyla avazı çıktığı kadar ağlamaya başlayan Kien satıcıları kendisini dükkanda kilitli unutmakla suçlar. Böylece annesinden yiyeceği azarı da bertaraf etmiş olur.

"Dokuz yaşındayken bir kitapçı dükkânının özlemini çekirdi...Günün birinde okuldan çıktıktan sonra eve dönmedi. Kentin en büyük kitapçısına girdi... Dükkândaki satıcılar paltolarını giyerlerken, ayaklarının ucuna basa basa, arka tarafa, kimsenin kendisini bulamayacağı o yere gidip kapandı Kien...Evinde olsaydı, şimdiye dek çoktan uyurdu. Ama burada olmuyordu. İçindeki coşku, uykusunun gelmesini engelliyordu... Derken bir daha sokağa çıkmaksızın ve o saçmasapan okula gitmeksizin burada kaç yıl okuyabileceğini hesapladı. Neden burada sürekli kalmasındı?" (Canetti, 2009, s. 30-31).

Canetti'nin etkilendiği bir kitabı al baştan defalarca okuması ve kendini başka yazarlara kapaması annesini bir takım önlemler almaya iter. Özellikle Dickens'ın "Nicholas Nickleby" adlı kitabına takıntılı bir şekilde tutunan Canetti'nin ilgisini başka yazarlara çekebilmek için elinden geleni yapan kadın çareyi kitabı yasaklamakta bulur. Ancak Canetti kardeşlerinin uykuya, annesinin de salon da kendi kitaplarına daldığı dakikalarda yorganın altında el feneriyle Dickens'ı okumaya devam eder. Sonunda foyası ortaya çıkan Canetti kitabı annesine kaptırmakla kalmaz aynı zamanda kardeşleri tarafından sürekli denetime uğrar. Yazar bu anısına romanında yer vererek, Kien'i yorganın altında kitap okurken ve kardeşi tarafından yakalanırken gösterir.

"... minik fenerimi yakar, yorganın altında kendi kitabımı okumaya başlardım. Bu benim gizimdi, kimse bilmemeliydi gece kitap okuduğumu...Sonunda gizim ortaya çıktığında, büyük bir gürültü koptu;... annem, kardeşlerimi başıma nöbetçi dikti; ansızın yorganı üstümden çekip beni suçüstü yakalamaya bayılıyorlardı" (Canetti, 2004, s. 199).

"On beş yaşındayken annesinin direnmesine karşın gündüzleri okulda, geceleri ise yorganın altında bir cep fenerinin zayıf ışığından yararlanarak hiç durmaksızın kitap okurdu. Annesinin nöbetçi olarak başına diktiği kendisinden küçük kardeşi Georg, gece ne zaman uyansa, ne yaptığına bakmak için yorganı üzerinden çekivermeyi hiç unutmazdı" (Canetti, 2009, s. 65).

Baş edilemeyen bütün bu duygular zamanla okumaya yapmacık bir boyut kazandırarak, kitabı amaç olmaktan çıkarmış araç haline getirmiştir. Yazar en az kırk defa okuduğu kitapları ezbere

bilmesine karşın tekrar tekrar okuyarak saplantılı okuma dürtüsünü tatmin eder. Canetti gençliğindeki bu eğilimini romanında eğitimsiz ve cahil olan hizmetçi Therese'nin kitap aracılığı ile Kien'nin gözünü boyamasıyla gösterir. Kien'den zar zor ödünç bir kitap almayı başaran Therese, aslında kitabı okumamasına rağmen kendini her sayfayı defalarca okuyormuş gibi göstererek Kien'i manipüle etmeyi başarır.

"... bazılarını kırk defadan fazla okumuştum, hepsini de ezbere bildiğimden, tekrar okumakla yalnızca ezberimdeki kitapları çoğaltmış oluyordum" (Canetti, 2004, s. 113).

"— Galiba fazla ilerleyemediniz henüz, dedi.

— Her sayfayı on iki kez okuyorum. Başka türlü bir yararı olmuyor ki!" (Canetti, 2009, s. 64).

Annesi yazardan bilgiye ulaşma ve onu işleme konusundaki hünerine rağmen, kendisini kitapların yanı sıra Zürich'in zengin sanat tarihine kaptırdığı ve gerçek hayata gözlerini kapadığı için tatminsizdir. Ticareti aşağı gören, paraya önem vermeyen Canetti annesinden gelen hazır parayla Zürich' de kitap, şiir ve sanat üçgeninde cenette rahat bir hayat sürer. Yazarın kendi perspektifine hapsoldüğünü, onun dışına çıkmaya gönülsüz olduğunu gören annesi Canetti'yi Zürich'ten, Almanya'ya savaşın izlerinin yaşandığı bir şehre götürmeye karar verir. Çünkü onun gözünde bir insan ne kadar bilgiyle donanmış olursa olsun eğer hayatla iç içe yaşamıyorsa, bir şeyler için mücadele etmiyorsa yarım insandır. İnsan hayatın içinde itilip kakılmalı ve kendini savunup ayakta durabilmeyi başarabilmelidir. Canetti bu ayrılışa mani olmak için elinden geleni yapsa da annesi bu mücadeleden galip çıkar. Zürich'ten ayrılışını cennetten kopuş olarak değerlendiren Canetti o günlere dönüp baktığında var oluşunun bu kopuşla başladığını itiraf eder.

"Henüz hiçbirşey değilsin, kitaplardan ya da resimlerden bildiğin şeylerin toplamı sanıyorsun kendini... Hayatının tek bir gününü bile kendi başına kazanmış değilsin... Parayı horgörüyorsun. Para kazanmaya yarayan işi horgörüyorsun... Sen kendini sahiden insan mı sanıyorsun. İnsan, hayatta mücadele vermiş, mücadele ederek yaşamını sürdürmüş olanlara denir (Canetti, 2004, s. 325-326).

"Ayrılışı engellemek için elimden gelen her şeyi yaptım, beni dinlemedi, çekip götürdü. Kusursuz mutlulukların yaşandığı tek yıllarım, Zürich'teki cennetim, sona ermişti... Tıpkı ilk insan gibi, var oluşumun Cennetten kovulmakla başladığı, bir gerçektir" (Canetti, 2004, s. 333).

Canetti romanında annesinin kendisinden memnuniyetsizliğini Therese'nin Kien'den memnuniyetsizliğiyle, kendisinin cennetinden kopuşunu da Kien'in evden kovularak kitaplığından ayrı düşmesiyle yansıtır.

Kien bir düzineden fazla doğu diline hâkimdir. Birkaç Batı dilini ana dili gibi öğrenmesi için çaba bile sarf etmemiştir. Kendisi çok özel bir belleğe sahiptir. Birçok ülkenin edebiyatına hâkimdir, sayısız metin ancak onun çalışmalarından sonra okunabilir hale gelmiştir. Özellikle yüzyıllar öncesinden kalan ve okunamayacak ölçüde zarar görmüş olan Çin, Hint ve Japon el yazmaları Kien'in düzenlemelerinden sonra tekrar hayat bulmuştur. Bu başarılarından dolayı meslektaşları ona gıpta ederken, bu onun için kafasını dolduran bilgi bolluğuyla savaşmaktan öte bir şey değildir. Geçimini babasından kalan mirasla sağlayan Kien, mirasın büyük

çoğunluğunu kütüphanesi için harcar. Zaten para harcamasını gerektiren başkaca bir uğraşı da yoktur. Yaptığı bilimsel çalışmalardan kurulu, sade dünyası içinde gereksindiği her şey kütüphanesinde ve belleğinde mevcuttur. Bu yüzden hayatını idame ettirebilmek için para kazanmak gibi bir gayesi yoktur. Ona göre bilim para karşılığı yapılan bir hizmet değildir. İşini para karşılığında yapacak olmak onu aldığı zevkten mahrum edeceğinden, boşalan Doğu filolojisi kürsüsü davetlerini geri çevirir. Kien bunca başarısına karşın Therese'nin gözünde işe yaramaz bir kocadır ve para yüzünden evinden kovulur.

"Kien, karısının kendisine yemek vereceğini düşünmemeliydi. Eve para getirmeyen kocaya yemek de yoktu" (Canetti, 2009, s. 180).

"Ama Therese, daha son sözünü söylemiş değildi... "Defol git evimden!" diye bağırıldı... bunun üzerine Kien'i yakasından tuttu ve sürükleyerek evden attı" (Canetti, 2009, s. 202).

KADIN KARŞITLIĞI

Kadınları ve sosyalleşmeyi bilgiye ulaşmanın önünde büyük engel olarak gören Canetti, gençlik yıllarında duygulardan ziyade eylemi ön planda tutmuştur. Tabiki bunda annesinin kendisine koyduğu cinsellik tabusunun payı da büyük rol oynamıştır. Canetti'yle yaşama dair her konuda konuşarak onu eğiten ve yetiştiren annesi, cinsellik ve ilişkiler konusuna hiç değinmeyerek o sayfayı boş ve beyaz bırakmıştır. Böylece karşı cinsten uzak duran Canetti bütün enerjisini ve odağını kitaplara yönelterek öğrenme hevesini canlı tutmayı başarmıştır.

"... tabu, bilmek istediğim şeyler karşısında her zaman tazeliğimi ve saflığımı korumamı sağlıyordu. Mümkün olan her yolla, zorlanmadan öğreniyordum, öğrenmeyi bir yük olarak görmüyordum, çünkü beni harekete geçiren ya da gizli gizli meşgul eden tek şey, öğrenmekti... Başka insanların yaşamlarında çoğu kez en tehlikeli karşı-coşkuların tetiğini çeken bu tabuya, bugün bile şükran duyuyorum" (Canetti, 2004, s. 209-210).

Yalta'da kendinden yaşca büyük kızların kaldığı bir pansiyonda bir süre tek erkek misafir olarak kalan Canetti, ödevleri için yardım isteyen kızların ilgi odağı olur. Okulundaki erkeklerin aksine bir kızla iletişime geçebilmek için çaba sarfetmesine bile gerek yoktur. Ama bu durum Canetti için övünç kaynağı olmaktan ziyade arkadaşlarının alay etmesinden korktuğu için gizlenmesi gereken bir sır olarak kalır. Kaldı ki pansiyonda onun ilgisini çeken tek şey salondaki kütüphanedir. Ne etrafındaki kızlarla ne de eline geçen fırsatlarla ilgilenmez.

"Yazın, merida giysisi dediği bir şey giyiyordu, beyaz gömleğe benzeyen yuvarlak yakalı bir entariydi bu; eğildiğinde göğüslerini görebilirdiniz, ben de görüyordum, ama benim için bir anlam taşıyordu bu,..." (Canetti, 2004, s. 229).

Canetti'nin kadınlardan uzak duruşu onlara karşı olumlu duygular geliştirmesini engeller. Onun gözünde kadınlar bilimden, bilgiden uzak süs eşyalarından başka birşey değildir. O yüzden Goethe ve Shakespeare gibi duayenleri ağızlarına almaya bile hakları yoktur. Ancak yazarın bu düşünceleri daha sonra evleneceği Veza ile tanışınca son bulur. Veza, Canetti'yi hem güzelliği hem zekası hem de bilgisiyle büyüler. Öyle ki karşısında sudan çıkmış balık gibi hissettiği Veza'nın davetine gitmek için cesaretini toplaması tam bir yılını alır.

"Şık hanımlar ha! ... Öyle insanlarla konuşuyor musunuz siz? ... Ben olsam öyle biriyle bir dakika bile konuşmam... olsa olsa şu sözleri söylerim ona:"Shakespeare'i ağzınıza almayın. Öylesine rahatsız olur ki, mezarından fırlar sizi duyunca. Goethe'yi de rahat bırakın Faust maymunlar için yazılmadı " (Canetti, 1997, s. 69-70).

Veza, Canetti'ye kattığı farklı bakış açılarıyla onu tamamlar. Yazar zamanla annesinin kendisini yetiştirirken eksik kaldığı noktaları kavrayacak seviyeye gelerek karşı cinsin bilgiye ulaşmanın önünde bir engel olmadığını anlar. Kendinde yıllarca hüküm süren ama asla şikayetçi olmadığı bu katı tutumun kendisini nasıl yabancılaştırdığını romanına da yansıtır.

Profesör Kien, sahip olduğu onca bilgi birikimine, güçlü belleğine ve başarılı çalışmalarına karşın kitaplarının kölesi olarak kendini kütüphanesine kapatıp dış dünyadan uzak olmayı yeğler. Bunu yapmasının bir sebebi içindeki çalışma arzusuyken diğer sebebi de sosyal çevreye ve toplumsal değerlere karşı tahamülsüzlüğüdür. Kien'in insanları aşağı görmek ve onlardan tiksilmek için her zaman kendince haklı bir nedeni vardır. Ona göre toplumu oluşturan güruh, şuursuz yaşantılar içinde boşuna yer işgal etmektedir. Etrafında kendi ayarında kaile alınacak bir tek kişi bile yoktur. Bu yüzden de önüne koyduğu hedefleri gerçekleştirmek için aldığı önlemler onu eylemlerinin kölesi yapmıştır. Gurur duyduğu özgür seçimlerinin aslında bir nevi tutsaklık olduğundan habersiz olan Kien, kendini dış dünyaya ve kitleyi oluşturan bireylere karşı kapadığı için mutludur.

"İnsanlar, tatil günlerine uykuda başlıyorlardı. Yataktan kalktıktan sonra ilk işleri, en iyi giysilerini üzerlerine geçirmek oluyordu. İlk uyanık saatlerini, aynanın önünde kendi kendilerine tapmakla geçiriyorlardı. Geri kalan saatlerinde ise çarpık suratlarının görüşünü, başkalarınınkine bakarak unutmaya çalışıyorlardı... Hafta içindeki günler ekmek parası uğruna ter ve dil dökmekle geçirilirdi. Pazar günleri ise boşuna gevezelik edilirdi... Kien bu durumu alaylı bakışlarla izliyordu. Onun için dinlenme günü diye bir kavram söz konusu değildi. Çünkü hiç konuşmaz ve durup dinlenme nedir bilmeksizin çalışırdı" (Canetti, 2009, s. 53-54).

Erich Fromm (1973), Marx'ın İnsan Anlayışı adlı eserinde, Hegel'in ruhun varmak istediği tek hedefinin tasarılarını, düşüncelerini gerçekleştirmek olduğunu savunduğundan bahseder. Ancak ruh bu amaç için faaliyet gösterirken, söz konusu çaba gerçek hedefin önüne geçer. Böylece birey kendi özüne yabancılaşır ama bu yabancılaşmayı ruhunda hissetmez. Doğru yolda ilerlediğinden emin ve mutlu bir şekilde yoluna devam eder. Yabancılaşmış bir insan, insan olma keyfiyetine, doğal ve zihinsel özelliklerine de yabancılaşmış demektir. Bu tür bir yabancılaşma zamanla insanların bencilliğe yönelmesine sebep olur (s. 83).

Kien'in insanlara karşı bencilce tutumu ve onları hor görmesi sosyal uyumsuzluğunun bir ifadesi olarak onu gönül ilişkilerden de men etmiştir. Kien'in hiçbir zaman bir aile kurma özlemi olmamıştır. Onun için kadınlar insanın vaktini çalan aptal, yararsız ve gereksiz varlıklardır.

"Bilgisiz, dayanılması olanaksız ve budala yaratıklardı kadınlar, sürekli tedirginlikten başka bir şey veremezlerdi. Onlarsız dünya, gerçekten çok zengin bir dünya olurdu; dev bir laboratuvar, tıka basa dolu bir kitaplık, gece gündüz yoğun çalışma atmosferiyle dolu bir cennet olurdu" (Canetti, 2009, s. 435).

HAYALİ ARKADAŞLAR

Genel olarak bakıldığında çocuklar her zaman annenin yansıması olmaya hazırdırlar. Çocukluğun ilk dönemleri tamamiyle anneye odaklı geçtiğinden, onun tarafından kontrol edilmeye ve şekillendirilmeye açıktır (Akçınar & Baydar, 2018, s. 454-455). Tamamen anneye odaklı geçen bu dönemde özellikle erkek çocuklarında anneye karşı ilgi ve hayranlık had safhadadır. Ancak Canetti için durum daha farklıdır. Babasının ölümüne kadar annesinden ziyade bakıcılar ile vakit geçiren Canetti, annesine karşı pek olumlu duygular geliştirmez. Onun için annesi sabırsız, despot ve buyurgan biridir. Babasıysa annesinin tam tersine her zaman çocuklara ayıracak vakit bulan, onlarla kaliteli vakit geçiren, neşeli ve eğlencili biridir.

Canetti, annesiyle babasının yatak odasına girilmesine izin verilen tek gün olan pazar günlerini ipe çeker. Kardeşleri pencerin önündeki yatağa annelerine koşarken, Canetti duvar dibindeki yatağa babasına koşar. Babası onunla boğuşur, sohbet eder, masal anlatır. Canetti hiçbir zaman annesi ve kardeşleri ne yapıyor diye merak edip gözünün ucuyla bile bakmaz. Babasının sadece ona kaldığı bu anların tadını çıkarır. Bu güzel anlara son veren her zaman annesinin "yeter artık" komutu olur. Ama babası asla oyunu hemen sonlandırmaz, Canetti odadan çıkmadan önce ona son bir öykü anlatıp üzerinde düşünmesini ister. Günler sonra da Canetti'ye ne düşündüğünü sorarak onu dikkatlice dinler ve onaylar. Babasıyla kendini çok mutlu ve rahat hisseden Canetti onunla geçirdiği zamanların bitmesini hiç istemez.

"...en açık şekilde anımsadığım hareket, biz çocuklardan kurtulmak için dadıyı çağıran zili çalmasıydı. Babamı daha çok sevdiğimi ona çeşitli şekillerde belli etmişim, ve çocukları çok acımasızca utandıran "Kimi daha çok seviyorsun, anneni mi babanı mı?" sorusu sorulduğunda, "ikisini de," sözüyle geçiştirmeye çabalamıyorum, hiç çekinmeden babamı gösteriyordum" (Canetti, 1997, s. 89).

Annesi tarafından ihmal edilen ve duygusal tatmine erişemeyen Canetti babasıyla kitaplar üzerine konuşmaya başladığından beri kardeşlerini sıkıcı bulmaya başlar. Bu duygusal boşluk onu duvar kağıdıyla konuşmaya iter. Duvar kağıdındaki siyah noktalar Canetti'ye insan gibi görünmeye başlar. Ya Canetti onlara ya da onlar Canetti'ye hikayeler anlatır, birlikte oyun oynarlar. Bu yüzden de dadısı kardeşleriyle dışarıya çıktığında tek başına kalmakta ısrar eder. Ancak bir gün duvar kağıdıyla girdiği hararetli tartışmanın ortasında dadısı tarafından yakalanır. O günden sonra asla tek başına bırakılmaz. Böylece Canetti duvar kağıdıyla yanında biri varken dudaklarını kıpırdatmadan içinden konuşmaya başlar. Annesi Canetti'nin bu eğilimi için kocasını suçlar. Canetti'yi erken yaşlarda kitaplarla tanıştırdığı için böyle olduğunu düşünür ama babası buna kulak asmayarak Canetti'ye kitap getirmeye devam eder.

"Kağdın arkadaşlığını, herkesinkine, hiç değilse, kardeşleriminkine yeğlerdim... duvar kâğıdı insanlarını, gözüpek işler yapmaya razı etmeye çalıştığımı anımsıyorum; onlar beni reddeder, ben de onları azarlardım. Yüreklendirirdim onları, kışkırtırdım, yalnız kaldığımda biraz korkardım, kendi hissettiklerimi onlara mal ederdim, onlar korkaktı. Ama gene de kendi rollerini oynar, kendi diyeceklerini derlerdi" (Canetti, 2004, s. 61).

Yazarın kağdın arkadaşlığını kardeşlerinin arkadaşlığına tercih etmesi, hayali kahramanlarla konuşarak kendi hissettiklerini onlara mal etmesi "Körleşme" adlı romanına bire bir yansımasıdır. Kien hayatında insanların özlemine duyduğu anlarda insan içine karışmaktansa kitaplığında bulunan yazarlardan istediğini huzuruna davet ederek

onlarla konuşma açlığını giderir. Üstelik Canetti'nin yaptığı gibi onlara ne söylemelerini istiyorsa onu söylesenirerek hayali bir yalanın içinde yaşar.

"Özellikle eski Çinlilere olan tutkusu büyüktü. Onları buldukları ciltlerden ve raflardan dışarı çıkmaya çağırır, yer gösterir, selamlar, eğer gerekiyorsa biraz korkutur, onları ne söylemelerini istiyorsa onu söyletecek kıvama getirir, sonra da kendi görüşünü onları susturana dek savunurdu" (Canetti, 2009, s. 62-63).

KÖRLÜK

Viyana'da uzaktan baktığında delilik olarak gördüğü şeyleri yakından tecrübe etme fırsatı bulan Canetti, döndükten sonra ruhunun gereksinimlerine ve amaçlarına dair yaptığı heyecanlı yolculuğu sorgulamaya başlar. Nihayet annesinin sonu gelmek bilmeyen eleştirilerindeki haklılık payını görür ve dünyaya açıldığını düşünürken aslında kendini dünyaya ne kadar kapattığını farkederek uyanışa geçer.

"Dünyaya açıldığınızı sanıyorsunuz ve bunun bedelini yakın olanlara karşı gözünüzü kapamakla ödüyorsunuz... yazıyla kavranabilecek şeyler dışında bir şey görmüyorsunuz, bilgi açlığı şeklinde ortaya çıkan kurt iştahı, yakınından geçip gidenleri kaçırdığını fark etmiyor" (Canetti, 2004, s. 306).

Mücadeleyi teninde hissetmeyen, kendi iç meselelerine gömülen Kien ise yazarın yarım kalan diğer yanını temsil etmektedir. Kien'in kendi evinden kovulmasıyla başlayan kontrolsüz sürüklenişi, üzerinde bir an bile durup düşünmediği kalıplara girip çıkmasına neden olur. Gerçeklikten aldığı pay ile düşsel yolculuğuna devam eden Kien, özgürlük olduğunu iddia ettiği sapkınlığıyla cesareten yoksun kahramanlıklara kalkarak kendini tüketme sürecine girer ve sonunda kitaplarla birlikte kendini de yakar.

"Kitaplar raflardan yere dökülüyordu. Kien, uzun kollarını açarak kitapları yakaladı... Hol, ciltlerle doluyor, doluyordu. Merdiveni de getirdi... Yazı masasının önündeki halı, alev alev yanmaya başlamıştı. Mutfağın yanındaki küçük odaya gidip, eski gazetelerin hepsini sürükleyerek dışarı çıkardı. Açtı, buruşturup top haline getirdi ve her birini bir yana fırlattı. Merdiveni odanın ortasına, eskiden durduğu yere getirdi. Altıncı basamağa çıktı, ateşi izleyerek bekledi.

Sonunda alevler kendisine eriştiğinde, yüksek sesle kahkaha attı; tüm yaşamında böyle gülmemişti" (Canetti, 2009, s. 518).

SONUÇ

Yazarın esere yansımalarına ilişkin yapılan bu ve bu tarz çalışmalar bugün ve geçmiş, görünen ve gerçek, olması gereken ve olan hakkında okuyucuya verdiği mesajlarla, okuyucunun eserin derinliğini kavramasında yol gösterici olması açısından önem arz etmektedir.

Canetti eserinde yaratmış olduğu figürler için dünyayı *dışarıdan yansıtacak projektörler* ibaresini kullanarak eserin geneline gerçeğin iz düşümlerini serpttiğini birincil ağızdan teyit etmiştir. Yarattığı Kien karakteriyle dönemin fildişi/Babil kulesinde yaşayan ve halkın arasına girmeyen aydınlarını hedef alan yazar; karaktere verdiği bir takım özelliklerle aynı zamanda kendi öz eleştirisini yapma yürekliliğini de göstermiştir.

Yapılan çalışmada Doktor Kien'in; yazıya ve yazına olan düşkünlüğü, kitaplardan kurduğu dünyada izole bir yaşam sürmesi, sosyalleşmeyi gerektiren her türlü aktiviteyi boşa harcanan zaman olarak nitelemesi, karşı cinsi bilimsel çalışmanın önünde engel olarak görmesi, parayı değersiz bulması ve aldığı kararlar sonucu körleşerek yabancılaşması gibi göze çarpan özelliklerinin Canetti'nin yaşamundan otobiyografik yansımalar olduğu tespit edilmiştir.

Bu tespitlerin yanı sıra, bireyin yaşadığı toplumla sürekli etkileşim içerisinde olduğunu göz önünde bulundurarak Canetti'nin şahit olduğu dönemin içinde bulunduğu yabancılaşmanın izlerinin, eserin geneline yayılmış olduğu anlaşılmıştır. Elde edilen bütün bu bilgiler ışığında Canetti'nin "Körleşme" adlı eserinde kurmacının içinde rastlanan gerçeğin izlerinin sadece otobiyografik yansımalarından ibaret olmadığı, dönemin sosyokültürel yapısına ilişkin birçok göndermenin de söz konusu olduğu belirlenmiştir.

Canetti eserini tamamladıktan sonra Doktor Kien için biçtiği sonun etkisinden uzun süre kurtulamaz. Kien karakterinin yaratıcısı olarak iplerin kendi elinde olmasına karşın Kien'in kendini kitapları ile ateşe vermesine müdahale etmez. Karakterin yaşadığı hazin son Canetti'nin yaşantısını, kendi deyimiyle uzun bir süre çöle çevirir. Çocukluğundan beri kitapları baştaçı eden yazar, içinde onca değerli kitabın bulunduğu kütüphaneyi yakmaktan duyduğu vicdan azabından kaynaklı uzun süre elini kitaplara süremez. Yazarın yaşadığı bu duygular onun eseri ile ne kadar bütünleştiğini, Kien'in Canetti'nin şahsında vücut bularak yaşamaya devam ettiğinin gösterir.

KAYNAKÇA

- Akçınar, B., & Baydar, N. (2018). Erken çocuklukta anne davranışlarının dışsallaştırılması. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 17, 454-470.
- Angelova, P., & Staitscheva, E. (1997). *Autobiographie zwischen Fiktion und Wirklichkeit. Schriftenreihe der Elias Canetti Gesellschaft Band 1. Internationales Symposium Russe, Oktober 1992, Röhrig Universitätsverlag.*
- Aytaç, G. (1999). *Genel ddebiyat dilimi*. Papirüs Yayınları.
- Canetti, E. (1975). *Das gewissen der worte. Essays*. Carl Hanser Verlag.
- Canetti, E. (1985a). *Die Blendung*. Fischer Verlag.
- Canetti, E. (1985b). *Das Augenspiel. Lebensgeschichte 1931-1937*. Carl Hanser Verlag.
- Canetti, E. (1993). *Die Fackel im Ohr. Lebensgeschichte 1921-1931*. Carl Hanser Verlag.
- Canetti, E. (1994). *Die gerettete Zunge. Geschichte einer Jugend*. Fischer Verlag.
- Canetti, E. (1997). *Kulaktaki meşale*. (Ş. Yeğın, Çev.). Payel.

- Canetti, E. (2000). *Gözlerin oyunu*. (Ş. Yeğin, Çev.). Payel.
- Canetti, E. (2001). *Sözcüklerin bilinci*. (A. Cemal, Çev.). Payel.
- Canetti, E. (2004). *Kurtarılmış dil*. (Ş. Yeğin, Çev.). Payel.
- Canetti, E. (2009). *Körleşme*. (A. Cemal, Çev.). Payel.
- Eigler, F (1988): *Das autobiographische Werk von Elias Canetti*. Stauffenberg Verlag.
- Fromm, E. (1973). *Marx'ın insan anlayışı* (H.K. Ökten, Çev.). Arıtan.
- Fromm, E. (2004). *Çağımızın özgürlük sorunu*. (G. Bozkurt, Çev.). Özgür İnsan.
- Magris, C. (1983). *Der Schriftsteller, der sich versteckt*. Modern Austrian Literature, 16(3/4-Special Elias Canetti Issue), 177-195. <https://www.jstor.org/stable/24646255>.
- Meili, B. (1985). *Erinnerung und vision. Der lebensgeschichtliche Hintergrund von Elias Canettis roman "Die Blendung"*. Bouvier.
- Moran, B. (2002). *Edebiyat kuramları ve eleştiri*. İletişim.
- Paulsen, W. (1991). *Das Ich im Spiegel der Sprache: autobiographisches Schreiben in der deutschen Literatur des 20. Jahrhunderts*. De Gruyter.